

11. Сардак С.Е. Еволюція поглядів на зміст і роль людських ресурсів у суспільному поступі. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 12. С. 132-139.

12. Словарь иностранных слов; под. ред. И. В. Лехина, Ф. Н. Петрова. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1954. 855 с.

13. Современный философский словарь; под общ. ред. В.Е. Кемерова и Т.Х. Керимова; 4-е изд., испр. и доп. Москва: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2015. 823 с.

14. Философский энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.

15. Энциклопедия эпистемологии и философии науки; Ин-т философии РАН. Гл. ред. И.Т. Касавин. Москва: Канон+, 2009. 1248 с.

Надійшла до редакції 08.12.2017 р.

К.Г. Рябікіна, к.е.н.

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Економічний розвиток України залежить від ефективності функціонування сфери матеріального виробництва, в галузях якої створюється національний дохід. Раціональне використання основних засобів та виробничих потужностей підприємства сприяє поліпшенню всіх техніко-економічних показників, зокрема збільшенню виробництва продукції, зниженню її собівартості, трудомісткості виготовлення. Від стану й ефективності використання основних засобів залежать кінцеві результати господарської діяльності підприємства. Основні засоби як головний елемент матеріально-технічної бази відіграють значну роль у виробничо-господарській діяльності підприємства та мають використовуватися раціонально й ефективно. Тому робота в напрямі підвищення ефективності використання основних засобів підприємства є актуальною і виступає одним з основних питань у сучасних умовах мінливої економічної ситуації в державі.

© К.Г. Рябікіна, 2017

Проблематика оцінки ефективності використання основних засобів підприємства розглядається в роботах багатьох вітчизняних учених: М. Білика, М. Болюха, Н. Бондара, М. Грешака, М. Герасимчука, В. Мельника, В. Меца, О. Павловської, С. Покропивного, Г. Савицької [1-9].

Значний внесок у розробку теоретичних засад використання основних засобів й управління ними зробили такі науковці, як Н. Бобко, Б. Грабовецький, Н. Гуляєва, Н. Дєєва, Б. Кругляк, Л. Омельченко, В. Подольська, О. Сьомко, С. Черниш, Ю. Яшан [10-19] та ін. Отримані ними результати багаторічних теоретичних і практичних розробок мають велике значення для розвитку й удосконалення вітчизняної теорії обліку та оцінки використання основних засобів підприємства.

Завдання формування й оцінки результатів використання основних засобів підприємства, незважаючи на велику кількість наукових праць, вирішені недостатньо комплексно з точки зору наукового узагальнення та систематизації поглядів на їх функціонування в умовах ускладнення господарських зв'язків. Сучасні підходи до формування та використання основних засобів підприємства мають здебільшого фрагментарний характер у контексті інноваційного розвитку, ефективності використання основних засобів та їх складових і не враховують галузевих особливостей гірничозбагачувальних підприємств. Усе це зумовило вибір напрямку теми дослідження та його мету.

Метою статті є оцінка використання та визначення шляхів підвищення ефективності основних засобів гірничозбагачувального підприємства.

Тенденції сучасного економічного розвитку Україні підвищують рівень відповідальності суб'єктів господарювання за результатами своєї діяльності, які значною мірою залежать від забезпечення основними засобами, їх технічного стану й ефективності використання.

Основні засоби – це активи підприємства, які мають вартісну оцінку, не втрачають матеріально-речової форми в процесі експлуатації, використовуються у процесі виробництва більше одного року або операційного циклу, переносять свою вартість у вигляді амортизаційних відрахувань на новостворений продукт, використання яких, як очікується, принесе підприємству певну економічну вигоду.

З точки зору економіки, основні засоби являють собою частину майна підприємства, яка використовується як засоби праці при

виробництві продукції (робіт, послуг) або для управлінських потреб підприємства та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких із дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [20; 21].

Основні засоби підприємства у вартісному вираженні є коштами, які обліковуються в системі бухгалтерської звітності підприємства [22]. Законом України від 17 липня 2015 року № 655-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо зменшення податкового тиску на платників податків» [23] змінено граничну вартість матеріальних активів, які можуть бути віднесені до основних засобів при здійсненні податкового обліку.

Згідно з визначенням Податкового кодексу України основні засоби – це матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 гривень, невиробничих основних засобів), що призначаються платником податку для використання в господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [24].

Основні засоби є активним елементом процесу виробництва на підприємстві та при правильному, ефективному їх використанні не тільки забезпечують створення продукції (робіт, послуг), але і сприяють поліпшенню умов праці працівників.

Залежно від призначення основні засоби підприємства поділяються на основні виробничі та основні невиробничі.

На структуру основних засобів підприємства впливають розміри підприємства, методи організації виробничого процесу (потоківий, партійний, індивідуальний), а також типи організації виробництва, до яких належать масове, серійне, одиничне виробництво. На підприємствах будь-якої галузі з переважанням індивідуальної та дрібносерійної продукції частка машин й устаткування у вартості основних засобів знижується, а на підприємствах тієї самої галузі, що випускають переважно середньо- та великосерійні вироби, ця частка підвищується.

Гірничо-збагачувальні підприємства були та залишаються ключовим сектором промисловості України, що тісно пов'язані з ін-

шими галузями вітчизняної економіки. Сьогодні внаслідок української несприятливої кон'юнктури на світових ринках збуту та ускладнення внутрішньої політичної ситуації вони опинилися у надзвичайно складному становищі. За даними Державної служби статистики українські металурги в 2015 р. скоротили виплавку сталі на 11% – до 11,237 млн т. Водночас виробництво прокату чорних металів – базового продукту в структурі національного експорту – торік знизилося на 17% – до 11,945 млн т. Окрім того, протягом 2015 р. в Україні було вироблено 21,861 млн т чавуну, що на 12% менше. Випуск залізорудних неагломерованих концентратів у 2015 р. становив 66,814 млн т, що на 2% менше показника попереднього року. Виробництво підготовленої сировини (агломерат, окатиші) порівняно з 2014 р. скоротилося на 8% та становило 55,291 млн т [25].

Таке відчутне падіння галузевих виробничих показників пов'язане із загальним скороченням промислового виробництва, посиленням конкуренції на експортних ринках. І без того вузький внутрішній ринок споживання металу ще більше скоротився. Окрім того, в ряді провідних економік світу (перш за все у Китаї) уповільнилося економічне зростання. Через це скоротилося споживання сталі та, як наслідок, споживання залізорудної сировини. Усі ці фактори негативно впливають на показники роботи вітчизняних підприємств.

Збитковість металургійних підприємств (за фінансовим результатом до оподаткування) у 2015 р. сягнула 31,2 млрд грн порівняно зі збитками 2014 р. у сумі 23,7 млрд грн [26]. Зростання експортної виручки у гривневому еквіваленті внаслідок девальвації національної валюти було значною мірою нівельовано зростанням собівартості, а також значним збільшенням кредиторської заборгованості за валютними кредитами.

Підприємства ГМК України є одними з ключових постачальників валюти до країни. Сучасний стан ринку металу та спад виробництва з призвели до скорочення валютних надходжень до України. Подальше зростання собівартості призведе до ще більшого скорочення виробництва металу та валютних надходжень, погіршить соціальну ситуацію, знизить податкові надходження.

Значна кількість підприємств, передусім гірничо-металургійного комплексу, які на сьогодні мають значно зношені основні засоби, потребують інвестиційних вкладень. Тому у процесі операційної діяльності гірничо-збагачувальні комбінати мають здійснювати постійно відновлюваний цикл формування інвестиційних коштів на

підтримання продуктивності, ефективності використання основних засобів на базі впровадження інноваційних рішень [27].

Вкладення капіталу в основні засоби підприємства передбачає відволікання його з обороту на тривалий час та «заморожування» у вигляді матеріальних активів. Обираючи серед альтернативних варіантів інвестування та надавши перевагу вкладенням в основні засоби, підприємство очікує на певні економічні вигоди, рівень яких підтвердив би доцільність обраного напрямку інвестування.

З метою вирішення даної проблеми необхідно:

оцінити ефективність використання основних засобів у звітному періоді;

виконати порівняльний аналіз показників ефективності звітного періоду з попередніми та аналогічними показниками споріднених підприємств або середніми по галузі чи виду економічної діяльності;

виявити проблемні питання, резерви підвищення ефективності використання основних засобів на підприємстві;

розробити систему заходів щодо підвищення ефективності використання основних засобів.

Проблема підвищення ефективності використання основних засобів та виробничих потужностей підприємств посідає центральне місце в період становлення ринкового механізму господарювання. Від її вирішення залежить місце підприємства в системі ринкових відносин, його фінансовий стан, рівень конкурентоспроможності тощо. Підвищення ефективності використання основних засобів є важливим чинником зростання ефективності діяльності підприємства [28].

Підвищення рівня використання основних засобів дозволяє:

збільшити обсяг виробництва продукції, яка користується попитом, без додаткових капітальних вкладень;

зменшити витрати в розрахунку на одиницю продукції, що забезпечує підвищення прибутковості;

зменшити втрати від техніко-економічного старіння машин й устаткування;

прискорити процес оновлення основних засобів, а також темпи зростання продуктивності праці;

знижити негативний вплив на навколишнє середовище.

Заходи щодо підвищення ефективності використання основних засобів підприємства можна згрупувати за двома напрямками: інтенсивним та екстенсивним.

Інтенсивний напрям підвищення ефективності використання основних засобів охоплює такі заходи:

- удосконалення структури основних засобів підприємства;
- технічне переозброєння підприємства;
- механізація та автоматизація виробництва;
- оптимізація структури виробничого обладнання (ліквідація проблемних місць);

- удосконалення технологічних процесів;
- ліквідація проблемних місць у виробничому процесі;
- скорочення тривалості виробничого циклу;
- комплексне використання та поліпшення якості сировини;
- застосування прогресивних форм організації виробництва та праці;

- забезпечення максимального завантаження виробничої потужності підприємства;

- підвищення професійно-кваліфікаційного рівня персоналу, який обслуговує об'єкти основних засобів тощо.

Заходи екстенсивного напрямку:

- скорочення простоїв устаткування внаслідок підвищення якості ремонтного обслуговування, своєчасного забезпечення основного виробництва висококваліфікованим персоналом, сировиною, матеріалами, паливом, напівфабрикатами;

- підвищення коефіцієнта змінності роботи устаткування;

- зменшення кількості непрацюючого устаткування тощо.

Серед напрямів підвищення ефективності використання основних засобів на підприємствах чільне місце має бути відведене заходам щодо поліпшення їх екстенсивного використання. Зокрема, важливе значення має надаватися насамперед заходам щодо підвищення змінності роботи устаткування. Підвищення змінності роботи устаткування є важливим фактором зростання обсягів виробництва продукції та зростання ефективності використання основних засобів.

Разом із технічними та організаційними факторами важливу роль у підвищенні ефективності використання основних засобів мають відігравати фактори матеріального стимулювання працівників підприємства. Менеджмент підприємств повинен розробляти і постійно вдосконалювати механізми матеріального стимулювання працівників підприємства, діяльність яких сприяє виявленню та організації використання резервів підвищення ефективності основних засобів.

Кожна галузь має свою структуру основних виробничих засобів, яка характеризує її виробничо-технічні особливості. Усереднену структуру основних виробничих засобів промисловості наведено в табл. 1.

Для гірничорудної промисловості характерна велика питома вага вартості будівель, споруд і передавальних пристроїв у загальній вартості основних виробничих засобів. На різних підприємствах однієї і тієї самої галузі структура основних виробничих засобів неоднакова та відображає певні особливості підприємства – його виробничий профіль, технічний рівень, технологічні особливості, ступінь концентрації виробництва.

Таблиця 1

Структура основних виробничих засобів промисловості України, %[26]

Галузь	Будівлі, споруди та передавальні пристрої	Машини та обладнання	Транспортні засоби	Інструменти, прилади, інвентар	Інші
Транспортне машинобудування	41,11	52,88	2,00	1,03	2,98
Автомобільна промисловість	49,91	39,14	4,36	1,03	5,56
Металургійна промисловість	42,27	49,43	5,24	1,29	1,77
Гірничорудна промисловість	59,71	28,77	10,33	0,64	0,55
Легка промисловість	71,25	25,64	1,11	0,91	1,09

Гірничо-збагачувальні підприємства забезпечують потреби металургійної галузі в сировині та належать до гірничо-збагачувального комплексу, який включає підприємства з видобутку та збагачення залізних руд, а також виробництва концентрату, агломерату та обкотишів. Він охоплює такі підприємства: ПрАТ «Північний ГЗК», ПАТ «Південний ГЗК», ПрАТ «Центральний ГЗК», ПрАТ «Інгулецький ГЗК», ПрАТ «Полтавський ГЗК», ПрАТ «Криворізький залізорудний комбінат», ПрАТ «Євраз Суха Балка» та ін. Останні два підприємства здійснюють видобуток руди та її реалізацію, а інші – видобуток і переробку залізної руди на готову продукцію (концентрат, агломерат, обкотиші).

Так, на гірничо-збагачувальних підприємствах частка пасивної частини основних виробничих засобів значно нижча, ніж на підприємствах із підземним способом видобутку, а питома вага активної частини майже в два рази більша.

Поліпшення структури основних виробничих засобів у гірничій промисловості може бути досягнуте впровадженням комплексної механізації та автоматизації процесів на шахтах, кар'єрах, збагачувальних фабриках; застосуванням більш досконалих способів проведення гірничих робіт, індустріальних методів будівництва, ступеня концентрації робіт.

Зміну показника фондовіддачі на підприємствах гірничо-збагачувального комплексу Кривбасу за 2012-2016 рр. наведено на рисунку.

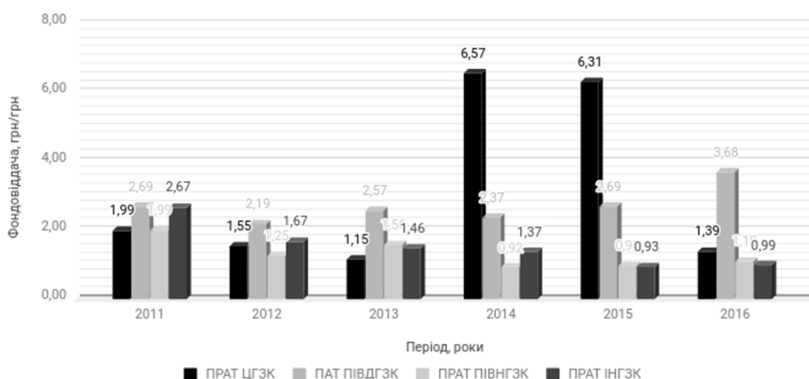

Рисунок. Динаміка фондовіддачі основних засобів гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу за 2012-2016 рр.

Найбільших позитивних змін зазнав показник фондовіддачі у ПрАТ «Центральний ГЗК» упродовж 2014-2015 рр.

У ПрАТ «Інгулецький ГЗК» та ПрАТ «Північний ГЗК» за досліджуваний період фондовіддача мала тенденцію до зменшення, що є негативним проявом у діяльності підприємств.

Темпи зміни фондовіддачі основних засобів гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу за 2012-2016 рр. наведено в табл. 2.

За результатами розрахунків (див. табл. 2) можна зробити висновок, що загалом на гірничо-збагачувальних комбінатах спостерігається зниження значення показника фондовіддачі впродовж досліджуваного періоду. Лише у ПАТ «Південний ГЗК» у 2016 році

значення фондівдачі зросло на 36,84%, а у ПрАТ «Північний ГЗК» у 2015 році – на 5,1%. Часткове зростання показника відбулося в 2013 році, а саме у ПАТ «Південний ГЗК» – на 17,34% та у ПрАТ «Північний ГЗК» – на 25,03%. У всіх інших випадках відбулося зниження рівня ефективності використання основних засобів.

Таблиця 2

Темпи зміни фондівдачі основних засобів гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу за 2012-2016 рр., %

Підприємство	Темпи приросту фондівдачі основних засобів					
	ланцюгові за роки					базисні за роки
	2012/2011	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015	2016/2011
ПрАТ «Центральний ГЗК»	-22,22	-25,67	470,04	-3,99	-77,90	-30,06
ПАТ «Південний ГЗК»	-18,51	17,34	-7,71	13,28	36,89	36,84
ПрАТ «Північний ГЗК»	-37,28	25,03	-41,17	5,10	14,11	-44,67
ПрАТ «Інгулецький ГЗК»	-37,38	-12,50	-6,63	-32,06	6,57	-62,96

Вартість основних засобів також змінювалась упродовж досліджуваного періоду (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка вартості основних засобів гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу за 2012-2016 рр., тис. грн

Підприємство	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абсолютна зміна вартості основних засобів за 2011-2016 рр.
ПрАТ «Центральний ГЗК»	3223345	3147577	4922603	954782	1035577	5094567	1871222
ПАТ «Південний ГЗК»	4001664	3757638	3577173	4142837	3928712	3966854	-34810
ПрАТ «Північний ГЗК»	7352883	9176789	8542728	13678528	13799875	13705894	6353011
ПрАТ «Інгулецький ГЗК»	4361040	6506394	6626622	8940619	10461594	11449166	7088126

Вартість основних засобів у ПАТ «Південний ГЗК» за 2011-2016 рр. зменшилася на 34810 грн. На інших підприємствах галузі спостерігається тенденція зростання досліджуваного показника.

Висновки. Встановлено, що загалом на підприємствах гірничо-збагачувального комплексу зміна вартості основних засобів не проявляє себе як стійка тенденція розвитку, а має характер коливного процесу, який то уповільнюється, то прискорюється як убік зростання, так і вбік зменшення.

Однак основні засоби підприємства, зокрема, їх активна частина, потребують постійної організації та управління процесами їх формування, використання і розвитку, на що і мають бути спрямовані зусилля керівного складу та колективів працівників усіх гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу.

Будь-який комплекс заходів щодо поліпшення використання основних засобів, що розробляється у всіх ланках менеджменту підприємства, має передбачати забезпечення зростання обсягів виробництва продукції та рівня її конкурентоспроможності за рахунок більш повного й ефективного використання внутрішньогосподарських резервів та активної їх частини, підвищення коефіцієнта змінності, ліквідації простоїв, підвищення кваліфікації робітників, які обслуговують машини, механізми, агрегати та інші види гірничо-збагачувального обладнання, освоєння нових прогресивних видів обладнання, розгляду можливостей модернізації технологічних схем для виробництва товарної продукції з якістю більше 67% та наступної інтенсифікації виробничих процесів.

Література

1. Білик М.Д., Павловська О.В., Пritуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. *Фінансовий аналіз*: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 592 с.
2. Боллох М.А., Бурчевський В.З., Горбаток М.І. та ін. *Економічний аналіз*: навч. посібник; за ред. М.Г. Чумаченка. Київ: КНЕУ, 2003. 556 с.
3. Бондар Н.М. *Економіка підприємства* : навч. посіб. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 400 с.
4. Грещак М.Г., Гребешкова О.М., Коцюба О.С. *Внутрішній економічний механізм підприємства*: навч. посібник; за ред. М.Г. Грещака. Київ: КНЕУ, 2001. 228 с.
5. Герасимчук М., Бурлака В., Галиця І. та ін. *Відтворення основних і оборотних фондів*. Київ: Ін-т економіки НАН України, 2002. 63 с.
6. Мельник В.М., Котькалова І.В. Концептуальні напрямки оптимізації структури капіталу. *Наукові праці НДФІ*. 2010. С. 121–130.

7. Мец В.О. *Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства*: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ : Вища школа, 2003. 278 с.

8. *Економіка підприємства*: підручник; за ред. С.Ф. Покропивного. Київ : КНЕУ, 2006. 528 с.

9. Савицька Г.В. *Аналіз господарської діяльності підприємства*: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 668 с.

10. Бобко Н.А. Особливості визначення показників ефективності використання основних засобів підприємства. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_6_105.pdf.

11. Грабовецький Б.Є., Шварц І.В. *Фінансовий аналіз та звітність* : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2011. 281 с.

12. Гуляєва Н.М. *Управління формуванням та використанням основних фондів торговельного підприємства*: навч. посіб. Київ: КНТЕУ, 2000. 76 с.

13. Гуляєва Н.М., Сьомко О.В. Фінансові ресурси підприємств. *Фінанси України*. 2003. №12. С.58-62.

14. Деева Н.М. *Фінансовий аналіз*. навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2007. 328 с.

15. Кругляк Б.С., Бондар Т.П., Зайцева О.Б., Ковальов А.І., Скиба Г.В. *Економічний аналіз підприємства*: навч. посібник для студ. ВНЗ. Хмельницький: Хмельницький державний університет, 2006. 420 с.

16. Омельченко Л.М. Механізм оновлення основних виробничих фондів підприємства. *Економіка : проблеми теорії та практики*. 2002. Вип. 125. С. 25–29.

17. Подольська В.О. *Фінансовий аналіз*: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2007. 488 с.

18. Черниш С.С. *Економічний аналіз* : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2010. 312 с.

19. Яшан Ю.В. Напрямки підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів. URL: [http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/66.pdf](http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/66.pdf).

20. Бутинець Т.А. Основні засоби : точка зору економіста. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. № 23. С. 22–36.

21. Самуельсон П., Нордхаус В. *Економіка*; пер. с англ. О.Л. Пелявский. Москва : ВІЛЬЯМС, 2008. 314 с.

22. Диба В.М. *Облік та аналіз необоротних активів*: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 228 с.

23. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо зменшення податкового тиску на платників податків: Закон України від 17.07.2015 р. № 655-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 39. Ст. 378.

24. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112. (Редакція станом на 03.12.2017 р.).

25. Методи нарахування амортизації основних засобів. «Податки та бухгалтерський облік». URL: <http://nibu.factor.ua/ukr/info/pribil/metod>.

26. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України. URL: www.smida.gov.ua.

27. Іщенко М.І. Матеріально-технічний базис забезпечення фінансово-економічних результатів гірничо-збагачувальних комбінатів. *Вчені записки «Університету КПОК»*: зб. наук. праць. Серія «Економіка». 2013. Вип. 34. С. 123–131.

28. Поліщук І.Г. Розробка концепції та моделі управління проектами технічного обслуговування і ремонтів гірничого устаткування. *Управління проектами та розвиток виробництва*: зб. наук. пр. Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2005. №1(13). С. 32-37.

Надійшла до редакції 14.04.2017 р.

О.А. Сапліна, к.е.н.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІН У ЛІЗИНГОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ВІДПОВІДНО ДО СУЧАСНИХ УМОВ

У 2014 р. Україна та Євросоюз підписали Угоду про асоціацію. Для українського виробника це означає збільшення можливостей розширення ринків збуту продукції за рахунок європейського ринку. Доступ на цей ринок висуває нові вимоги до якості та стандартизації продукції. Світовий досвід свідчить, що лізинг виступає потужним механізмом зростання конкурентоспроможності підприємств, підвищення стандартів якості продукції та ефективності виробництва. Лізинг у світі є одним із найпоширеніших методів фінансування технічного переоснащення.

© О.А. Сапліна, 2017